



دانشگاه ساری
پایه

روش تحقیق در روان‌شناسی

دکتر مهناز علی اکبری دهکردی

دکتر اکبر رضائی

«امروزه کتاب‌خوانی و علم‌آموزی، نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.»^۱

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتاب‌خوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه‌ی فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه‌ی الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پربار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه‌ی مطالعه‌ی هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه‌ی دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه‌ی بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام(ص) این است که «بخوان!» و در اولین

۱. پیام مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز هفته کتاب ۷۲/۱۰/۴

سوره‌ای که بر آن فرستاده‌ی عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد شده‌است: «اقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه‌ی انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره‌ی جغرافیایی ایران‌شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشورمان، کتاب‌ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه‌ی مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه‌ی خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلگاه اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

فهرست مطالب

پیشگفتار	پانزده
فصل اول. مقدمه‌ای بر تحقیق در روان‌شناسی	۱
هدف کلی	۱
هدف‌های یادگیری	۱
مقدمه	۲
۱-۱ روش‌های کسب دانش	۲
۱-۱-۱ سنّت یا سرسختی	۳
۲-۱-۱ شهود	۳
۳-۱-۱ مرجع موثق	۴
۴-۱-۱ استدلال	۶
۵-۱-۱ روش تجربه‌گرایی	۸
۲-۱ علم	۹
۱-۲-۱ کوهن و پارادایم‌ها	۱۱
۲-۲-۱ مفروضه‌های بنیادین علم	۱۲
۳-۲-۱ علم در برابر شبه‌علم	۱۳
۴-۲-۱ اهداف پژوهش علمی	۱۵
۱-۴-۲-۱ توصیف رفتار	۱۵
۲-۴-۲-۱ پیش‌بینی رفتار	۱۵
۳-۴-۲-۱ تعیین علت‌های رفتار	۱۶
۴-۴-۲-۱ تبیین رفتار	۱۶
۵-۲-۱ نظریه و انواع آن	۱۷
۶-۲-۱ ملاک‌های ارزشیابی نظریه‌ها	۱۷

۱۸	۷-۲-۱ نقش نظریه در پژوهش‌های علمی
۱۹	۳-۱ مراحل روش علمی
۱۹	۱-۳-۱ مرحله اول: مشاهده رفتار یا پدیده‌ها
۲۱	۲-۳-۱ مرحله دوم: ارائه پاسخ یا تبیین موقتی (فرضیه)
۲۲	۳-۳-۱ مرحله سوم: استفاده از فرضیه برای ایجاد پیش‌بینی قابل آزمون
۲۳	۴-۳-۱ مرحله چهارم: ارزیابی پیش‌بینی‌ها از طریق مشاهدات نظام‌دار و برنامه‌ریزی‌شده
۲۳	۵-۳-۱ مرحله پنجم: استفاده از مشاهدات برای تأیید، رد یا تعریف مجدد فرضیه اصلی
۲۴	۴-۱ مراحل تفصیلی اجرای طرح تحقیق علمی
۲۴	۱-۴-۱ انتخاب موضوع: یافتن ایده و فرضیه پژوهشی
۲۸	۲-۴-۱ انتخاب روش و طرح پژوهشی مناسب
۲۹	۳-۴-۱ انتخاب شرکت‌کنندگان یا آزمودنی‌های مطالعه
۲۹	۴-۴-۱ تصمیم‌گیری درباره ابزارهای اندازه‌گیری مناسب
۳۰	۵-۴-۱ اجرای مطالعه
۳۰	۶-۴-۱ تحلیل داده‌ها
۳۱	۷-۴-۱ تدوین گزارش و اشاعه نتایج
۳۱	۸-۴-۱ پالایش و فرمول‌بندی مجدد ایده پژوهشی
۳۲	خلاصه فصل اول
۳۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۳۵	خودآزمایی تشریحی فصل اول
۳۷	فصل دوم. انتخاب موضوع و مرور پیشینه پژوهشی
۳۷	هدف کلی
۳۷	هدف‌های یادگیری
۳۸	مقدمه
۳۸	۱-۲ منابع ایده‌های پژوهشی
۳۸	۱-۲-۱ عقل سلیم
۳۹	۲-۲-۱ علائق شخصی و کنجکاوی‌ها
۳۹	۳-۲-۱ مشاهده جهان پیرامون خود
۴۰	۴-۲-۱ تفکرات مبهم و زودگذر
۴۱	۵-۲-۱ پژوهش‌های قبلی
۴۲	۶-۲-۱ نظریه‌ها
۴۲	۲-۲ ارزشیابی موضوع پژوهشی
۴۵	۳-۲ جستجو و استفاده از پیشینه پژوهشی
۴۵	۱-۳-۲ منابع دست‌اول و دست‌دوم
۴۸	۲-۳-۲ جستجوهای کتابخانه‌ای
۵۰	۳-۳-۲ جستجوی اینترنتی و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی

۵۲	ScienceDirect از استفاده از ۴-۳-۲
۵۳	۱-۴-۳-۲ از گزینه جستجوی پیشرفته استفاده کنید
۵۳	۲-۴-۳-۲ از فرهنگ لغات تخصصی برای اصلاح فهرست اصطلاحات جستجو استفاده کنید
۵۷	۵-۳-۲ استفاده از پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)
۵۷	۱-۵-۳-۲ جستجوی ساده
۵۸	۲-۵-۳-۲ جستجوی پیشرفته در SID
۶۰	۴-۲ کالبدشناسی مقاله پژوهشی
۶۲	۵-۲ جستجو در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری
۶۴	خلاصه فصل دوم
۶۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۶۶	خودآزمایی تشریحی فصل دوم
۶۷	فصل سوم. مسائل اخلاقی در پژوهش‌های روان‌شناختی و تربیتی
۶۷	هدف کلی
۶۷	هدف‌های یادگیری
۶۷	مقدمه
۶۸	۱-۳ آزمایش فرمان‌برداری میلگرام
۶۹	۲-۳ مسائل اخلاقی مهم
۷۰	۱-۲-۳ آسیب جسمانی و روان‌شناختی
۷۱	۲-۲-۳ رضایت آگاهانه
۷۲	۳-۲-۳ فریب
۷۴	۴-۲-۳ رازداری
۷۵	۳-۳ مسائل اخلاقی و پژوهش‌های حیوانی
۷۶	۴-۳ کمیته اخلاق
۷۷	۵-۳ منشور و موازین اخلاق پژوهش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۷۹	۱-۵-۳ رفتارهای سوء پژوهشی
۸۰	خلاصه فصل سوم
۸۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۸۲	خودآزمایی تشریحی فصل سوم
۸۳	فصل چهارم. اندازه‌گیری متغیرها
۸۳	هدف کلی
۸۳	هدف‌های یادگیری
۸۳	مقدمه
۸۴	۱-۴ سازه و متغیر
۸۵	۲-۴ طبقه‌بندی متغیرها از نظر اندازه‌گیری

۳-۴	تعریف مفهومی و عملیاتی	۸۶
۴-۴	روایی و پایایی اندازه‌گیری	۸۸
۱-۴-۴	روایی اندازه‌گیری	۸۸
۱-۲-۴-۴	روایی صوری	۸۸
۲-۱-۴-۴	روایی ملاکی	۸۹
۳-۱-۴-۴	روایی سازه	۹۰
۲-۴-۴	پایایی اندازه‌گیری	۹۱
۵-۴	تعریف و انواع مقیاس‌های اندازه‌گیری	۹۵
۱-۵-۴	مقیاس اسمی	۹۵
۲-۵-۴	مقیاس ترتیبی (رتبه‌ای)	۹۶
۳-۵-۴	مقیاس‌های فاصله‌ای و نسبتی	۹۶
۴-۵-۴	مقیاسه مقیاس اندازه‌گیری با یکدیگر	۹۷
۶-۴	روش‌های اندازه‌گیری	۹۸
۱-۶-۴	اندازه‌های خود گزارشی	۹۸
۲-۶-۴	اندازه‌های فیزیولوژیکی	۹۹
۳-۶-۴	اندازه‌های رفتاری	۱۰۰
۷-۴	دیگر جنبه‌های اندازه‌گیری	۱۰۱
۱-۷-۴	اندازه‌گیری‌های چندگانه	۱۰۱
۲-۷-۴	حساسیت و اثرات دامنه	۱۰۲
۸-۴	انتخاب شیوه اندازه‌گیری	۱۰۳
	خلاصه فصل چهارم	۱۰۴
	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم	۱۰۵
	خودآزمایی تشریحی فصل چهارم	۱۰۶
۱۰۷	فصل پنجم. روش‌های نمونه‌گیری	
۱۰۷	هدف کلی	
۱۰۷	هدف‌های یادگیری	
۱۰۷	مقدمه	
۱-۵	جامعه و نمونه	۱۰۸
۲-۵	اندازه یا حجم نمونه	۱۰۹
۳-۵	نمونه‌های معرف	۱۱۲
۴-۵	رویکردهای اصلی نمونه‌گیری	۱۱۳
۱-۴-۵	روش‌های نمونه‌گیری احتمالی	۱۱۵
۱-۱-۴-۵	نمونه‌گیری تصادفی ساده	۱۱۵
۲-۱-۴-۵	نمونه‌گیری نظام‌دار	۱۱۷
۳-۱-۴-۵	نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای	۱۱۸

۱۲۰	۴-۱-۴-۵ نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب
۱۲۱	۵-۱-۴-۵ نمونه‌گیری خوشه‌ای
۱۲۲	۶-۱-۴-۵ خلاصه روش‌های نمونه‌گیری احتمالی
۱۲۳	۲-۵-۵ روش‌های نمونه‌گیری غیر احتمالی
۱۲۳	۱-۲-۵-۵ نمونه‌گیری در دسترس
۱۲۵	۲-۲-۵-۵ نمونه‌گیری سهمیه‌ای
۱۲۶	۳-۲-۵-۵ نمونه‌گیری هدفمند
۱۲۶	۴-۲-۵-۵ نمونه‌گیری ارجاعی (گلوله برفی)
۱۲۶	خلاصه فصل پنجم
۱۲۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۱۲۹	خودآزمایی تشریحی فصل پنجم
۱۳۱	فصل ششم. روایی پژوهش
۱۳۱	هدف کلی
۱۳۱	هدف‌های یادگیری
۱۳۱	مقدمه
۱۳۲	۱-۶ روایی نتیجه آماری
۱۳۳	۲-۶ روایی سازه
۱۳۶	۳-۶ روایی درونی
۱۴۱	۴-۶ روایی بیرونی
۱۴۲	۱-۴-۶ روایی جامعه
۱۴۴	۲-۴-۶ روایی زیست‌محیطی
۱۴۶	۵-۶ روایی و روش‌های پژوهش
۱۴۸	خلاصه فصل ششم
۱۴۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم
۱۵۰	خودآزمایی تشریحی فصل ششم
۱۵۱	فصل هفتم. تحقیق توصیفی: طرح‌های پژوهشی مشاهده‌ای و پیمایشی
۱۵۱	هدف کلی
۱۵۱	هدف‌های یادگیری
۱۵۲	مقدمه
۱۵۲	۱-۷ طرح پژوهشی مشاهده‌ای
۱۵۳	۱-۱-۷ ثبت مشاهده‌ای
۱۵۵	۲-۱-۷ انواع مشاهده
۱۵۷	۳-۱-۷ انتخاب و آموزش مشاهده‌گران
۱۵۸	۴-۱-۷ تجزیه و تحلیل داده‌های ناشی از مشاهده

۱۵۹	۷-۱-۵ نقاط قوت و ضعف طرح‌های پژوهشی مشاهده‌ای
۱۵۹	۷-۲ طرح‌های پژوهشی پیمایشی
۱۶۰	۷-۲-۱ انواع مختلف سؤالات
۱۶۴	۷-۲-۲ نحوه بیان سؤال‌ها
۱۶۵	۷-۲-۳ ساخت پرسشنامه
۱۶۶	۷-۲-۴ انتخاب افراد معرف
۱۶۷	۷-۲-۵ اجرای پژوهش‌های پیمایشی
۱۷۱	۷-۲-۶ نقاط قوت و ضعف پژوهش پیمایشی
۱۷۲	خلاصه فصل هفتم
۱۷۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم
۱۷۴	خودآزمایی تشریحی فصل هفتم
۱۷۵	فصل هشتم. تحقیق همبستگی
۱۷۵	هدف کلی
۱۷۵	هدف‌های یادگیری
۱۷۵	مقدمه
۱۷۶	۸-۱ همبستگی مثبت و منفی
۱۷۷	۸-۲ نمودارهای پراکندگی
۱۷۸	۸-۳ محدودیت دامنه
۱۸۰	۸-۴ ضریب تعیین
۱۸۰	۸-۵ تفسیر همبستگی‌ها
۱۸۱	۸-۶ معنی‌داری آماری رابطه
۱۸۱	۸-۷ ضرایب همبستگی و علیت
۱۸۲	۸-۸ کاربردهای همبستگی
۱۸۵	۸-۹ انواع همبستگی
۱۸۶	۸-۱۰ تحلیل‌های چند متغیری
۱۸۸	خلاصه فصل هشتم
۱۸۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم
۱۹۱	خودآزمایی تشریحی فصل هشتم
۱۹۳	فصل نهم. تحقیق آزمایشی: طرح‌های بین گروهی، عاملی و درون گروهی
۱۹۳	هدف کلی
۱۹۳	هدف‌های یادگیری
۱۹۴	مقدمه
۱۹۵	۹-۱ مؤلفه‌های اصلی آزمایش
۱۹۸	۹-۲ کنترل متغیرهای نامربوط

۳-۹	گروه‌های کنترل.....	۲۰۱
۱-۳-۹	گروه‌های کنترل بدون مداخله.....	۲۰۲
۲-۳-۹	گروه کنترل فهرست انتظار.....	۲۰۳
۳-۳-۹	گروه کنترل دارونما.....	۲۰۳
۴-۹	مراحل روش آزمایشی.....	۲۰۵
۵-۹	طرح‌های بین گروهی.....	۲۰۵
۱-۵-۹	مزایا و محدودیت‌های طرح‌های بین گروهی.....	۲۰۷
۲-۵-۹	سایر تهدیدهای روایی درونی طرح‌های بین گروهی.....	۲۰۹
۳-۵-۹	طرح‌های آزمایشی بین گروهی.....	۲۱۳
۶-۹	طرح‌های عاملی.....	۲۱۶
۷-۹	طرح‌های درون گروهی.....	۲۱۹
۱-۷-۹	مزیت‌های طرح‌های درون گروهی.....	۲۱۹
۲-۷-۹	محدودیت‌های طرح‌های درون گروهی.....	۲۲۰
۳-۷-۹	تهدیدهای روایی درونی برای طرح‌های درون گروهی.....	۲۲۱
۴-۷-۹	تحلیل‌های آماری طرح‌های درون گروهی.....	۲۲۷
	خلاصه فصل نهم.....	۲۲۸
	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل نهم.....	۲۳۰
	خودآزمایی تشریحی فصل نهم.....	۲۳۳
	فصل دهم. تحقیق شبه‌آزمایشی و غیرآزمایشی.....	۲۳۵
	هدف کلی.....	۲۳۵
	هدف‌های یادگیری.....	۲۳۵
	مقدمه.....	۲۳۵
۱-۱۰	ساختار طرح‌های غیرآزمایشی و شبه آزمایشی.....	۲۳۶
۲-۱۰	طرح گروه‌های نابرابر.....	۲۳۷
۱-۲-۱۰	طرح پژوهشی افتراقی.....	۲۳۸
۲-۲-۱۰	طرح گروه کنترل نابرابر فقط با پس‌آزمون.....	۲۳۹
۳-۲-۱۰	طرح گروه کنترل نابرابر پیش‌آزمون- پس‌آزمون.....	۲۴۰
۳-۱۰	طرح‌های پیش‌آزمون- پس‌آزمون.....	۲۴۱
۱-۳-۱۰	طرح پیش‌آزمون- پس‌آزمون تک گروهی.....	۲۴۲
۲-۳-۱۰	طرح سری‌های زمانی.....	۲۴۳
۴-۱۰	طرح‌های پژوهشی تحولی نگر.....	۲۴۴
۱-۴-۱۰	طرح پژوهشی تحولی نگر مقطعی.....	۲۴۵
۲-۴-۱۰	طرح پژوهشی تحولی نگر طولی.....	۲۴۷
	خلاصه فصل دهم.....	۲۴۹
	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دهم.....	۲۵۱
	خودآزمایی تشریحی فصل دهم.....	۲۵۳

فصل یازدهم. طرح‌های تک موردی و مطالعه موردی.....	۲۵۵
هدف کلی.....	۲۵۵
هدف‌های یادگیری.....	۲۵۵
مقدمه.....	۲۵۵
۱-۱۱ طرح‌های تک موردی.....	۲۵۶
۱-۱-۱۱ انواع طرح‌های پژوهشی تک موردی.....	۲۵۹
۱-۱-۱۱ طرح ABAB.....	۲۶۰
۱-۱-۱۱ طرح‌های چند خط پایه.....	۲۶۲
۱-۱-۲ طرح مطالعه موردی.....	۲۶۵
۱-۲-۱۱ پدیده نادر و موردهای بالینی غیرمعمول.....	۲۶۶
۱-۲-۱۱ نقاط قوت و ضعف طرح مطالعه موردی.....	۲۶۷
خلاصه فصل یازدهم.....	۲۶۸
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل یازدهم.....	۲۶۹
خودآزمایی تشریحی فصل یازدهم.....	۲۷۰

فصل دوازدهم. تدوین پژوهشنامه.....	۲۷۳
هدف کلی.....	۲۷۳
هدف‌های یادگیری.....	۲۷۳
مقدمه.....	۲۷۴
۱-۱۲ انواع مقاله‌ها.....	۲۷۴
۱-۱-۱۲ گزارش مطالعات تجربی.....	۲۷۴
۱-۱-۱۲ مقاله‌های مروری.....	۲۷۴
۱-۱-۱۲ مقاله‌های نظری.....	۲۷۵
۱-۱-۱۲ مقاله‌های روش‌شناختی.....	۲۷۵
۱-۱-۱۲ مطالعات موردی.....	۲۷۵
۱-۱۲ بخش‌های مختلف پژوهشنامه.....	۲۷۶
۱-۲-۱۲ عنوان.....	۲۷۶
۱-۲-۱۲ نام مؤلف یا مؤلفان و وابستگی سازمانی آن‌ها.....	۲۷۷
۱-۲-۱۲ چکیده.....	۲۷۷
۱-۲-۱۲ مقدمه.....	۲۷۹
۱-۲-۱۲ روش.....	۲۸۱
۱-۲-۱۲ نتایج.....	۲۸۴
۱-۲-۱۲ بحث.....	۲۸۶
۱-۲-۱۲ منابع.....	۲۸۸
۱-۸-۲-۱۲ مقاله‌های چاپ‌شده در نشریات دوره‌ای.....	۲۹۰
۱-۸-۲-۱۲ مقاله مجله‌های تخصصی.....	۲۹۰

- ۳-۸-۲-۱۲ مقاله مجله با بیش از هفت مؤلف ۲۹۰
- ۴-۸-۲-۱۲ مقاله‌هایی که فقط در نشریه‌های اینترنتی موجودند ۲۹۰
- ۵-۸-۲-۱۲ مقاله روزنامه ۲۹۰
- ۶-۸-۲-۱۲ کتاب ۲۹۱
- ۷-۸-۲-۱۲ نسخه الکترونیکی کتاب ۲۹۱
- ۸-۸-۲-۱۲ فصلی از یک کتاب ۲۹۱
- ۹-۸-۲-۱۲ نام گروه‌ها (نهاده‌ها، سازمان‌ها، انجمن‌ها و ...) به جای مؤلف ۲۹۱
- ۱۰-۸-۲-۱۲ کتاب‌های ترجمه‌شده ۲۹۱
- ۱۱-۸-۲-۱۲ همایش‌ها، کنفرانس‌ها، گردهم‌آیی‌ها، هم‌نشست‌ها و ۲۹۱
- ۱۲-۸-۲-۱۲ کتاب‌هایی که حاوی مجموعه چکیده‌ها یا خلاصه مقالات هستند ۲۹۲
- ۱۳-۸-۲-۱۲ رساله‌های دکتری و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد ۲۹۲
- ۱۴-۸-۲-۱۲ رساله یا پایان‌نامه‌های منتشرنشده ۲۹۲
- ۳-۱۲ برخی از اجزای سبک نوشتاری ۲۹۲
- ۱-۳-۱۲ شیوه‌های استناد کردن ۲۹۳
- ۱-۱-۳-۱۲ استناد به منابع در متن ۲۹۴
- ۲-۱-۳-۱۲ استناد به یک اثر دارای یک مؤلف ۲۹۵
- ۳-۱-۳-۱۲ استناد به یک اثر دارای دو تا پنج مؤلف ۲۹۶
- ۴-۱-۳-۱۲ استناد به آثار دارای شش مؤلف ۲۹۷
- ۵-۱-۳-۱۲ استناد به آثار دارای هفت مؤلف یا بیشتر ۲۹۸
- ۶-۱-۳-۱۲ استناد به آثاری که به نام سازمان‌ها، انجمن‌ها و ... به چاپ می‌رسند ۲۹۸
- ۷-۱-۳-۱۲ استناد به آثاری که نام خانوادگی مؤلفان آن‌ها یکسان است ۲۹۹
- ۸-۱-۳-۱۲ استناد به آثار ترجمه‌شده ۲۹۹
- ۹-۱-۳-۱۲ استناد به آثار زیر چاپ ۲۹۹
- ۱۰-۱-۳-۱۲ استناد به منابع الکترونیکی ۲۹۹
- ۱۱-۱-۳-۱۲ استناد به دو یا چند اثر در داخل یک پراوتر ۳۰۰
- ۱۲-۱-۳-۱۲ استناد به منابع دست‌اول و دست‌دوم ۳۰۰
- ۱۳-۱-۳-۱۲ استناد به ارتباط‌های شخصی ۳۰۱
- ۲-۳-۱۲ نقل قول ۳۰۱
- ۱-۲-۳-۱۲ نقل قول‌های مستقیم مطالب آنلاین (برخط) بدون شماره صفحه‌بندی ۳۰۳
- ۲-۲-۳-۱۲ دقت نقل قول‌ها ۳۰۳
- ۳-۲-۳-۱۲ تغییراتی در متن نقل قول که نیاز به توضیح ندارد ۳۰۳
- ۴-۲-۳-۱۲ تغییراتی در متن نقل قول که نیاز به توضیح دارد ۳۰۴
- ۵-۲-۳-۱۲ استنادهای داخل نقل قول‌ها ۳۰۴
- ۳-۳-۱۲ روش‌ها و دستورالعمل‌های نگارشی ۳۰۵
- ۱-۳-۳-۱۲ نوشتن اعداد ۳۰۵
- ۲-۳-۳-۱۲ اعدادی که با رقم نوشته می‌شوند ۳۰۵
- ۳-۳-۳-۱۲ اعدای که با حروف نوشته می‌شوند ۳۰۶

۳۰۷	 کسرهای اعشاری ۴-۳-۳-۱۲
۳۰۸	 اعداد رومی ۵-۳-۳-۱۲
۳۰۸	 ویرگول در اعداد ۶-۳-۳-۱۲
۳۰۸	 جمع اعداد ۷-۳-۳-۱۲
۳۰۸	 آماره‌ها، نمادهای ریاضی و آماری ۴-۳-۳-۱۲
۳۰۸	 انتخاب روش ارائه مؤثر ۱-۴-۳-۱۲
۳۰۹	 منابع آماره‌ها ۲-۴-۳-۱۲
۳۰۹	 فرمول‌ها ۳-۴-۳-۱۲
۳۰۹	 آماره‌ها در متن ۴-۴-۳-۱۲
۳۱۰	 نمادهای آماری ۵-۴-۳-۱۲
۳۱۱	 فاصله‌گذاری، تراز بندی، و نشانه‌گذاری ۶-۴-۳-۱۲
۳۱۱	 نشانه‌های اختصاری ۵-۳-۳-۱۳
۳۱۱	 کاربرد نشانه‌های اختصاری ۱-۵-۳-۱۳
۳۱۲	 توضیح نشانه‌های اختصاری ۲-۵-۳-۱۳
۳۱۳	 نشانه‌های اختصاری که به صورت کلمه پذیرفته شده‌اند ۳-۵-۳-۱۳
۳۱۳	 نشانه‌های اختصاری که در نشریات APA مورد استفاده قرار می‌گیرند ۴-۵-۳-۱۳
۳۱۳	 اختصارهای فارسی ۵-۵-۳-۱۳
۳۱۳	 اختصارهای لاتین ۶-۵-۳-۱۳
۳۱۴	 اختصارهای علمی ۷-۵-۳-۱۳
۳۱۵	 دیگر نشانه‌های اختصاری ۸-۵-۳-۱۳
۳۱۵	 شکل جمع نشانه‌های اختصاری ۹-۵-۳-۱۳
۳۱۶	 نشانه‌های اختصاری در ابتدای جمله ۱۰-۵-۳-۱۳
۳۱۶	 حروف ایتالیک ۶-۳-۳-۱۲
۳۱۷	 کاربرد حروف بزرگ ۷-۳-۳-۱۲
۳۱۸	 کلمات ابتدای جمله ۱-۷-۳-۱۲
۳۱۸	 کلمات اصلی در عناوین و سرتیترها ۲-۷-۳-۱۲
۳۱۹	 خلاصه فصل دوازدهم
۳۲۰	 خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوازدهم
۳۲۱	 خودآزمایی تشریحی فصل دوازدهم
۳۲۳	 پیوست ۱: یک نمونه پژوهشنامه به زبان فارسی
۳۳۵	 پیوست ۲: جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) برای تعیین حجم نمونه از جامعه معین
۳۳۷	 پاسخنامه
۳۳۹	 منابع

پیشگفتار

پژوهش در جهان امروز به عنوان پایه و اساس پیشرفت معرفی می شود. بدیهی است اگر نظام های آموزشی به محفوظات و انتقال دانش تکیه کنند، نه تنها در جهت تولید علم، موفقیت هایی به دست نخواهند آورد، بلکه چنین نظام هایی مصرف کننده دانش دیگران خواهند بود. با توجه به اهمیت پژوهش و نقش کلیدی آن در رشد و پیشرفت جوامع، دانشگاه ها باید در جهت ارتقا و اشاعه فرهنگ پژوهش در بین دانشجویان گام های اساسی بردارند. باین حال، بسیاری از دانشجویان روان شناسی از سر اجبار به انتخاب این درس اقدام می کنند، و درس روش های تحقیق را با اهداف شغلی و آموزشی خود مرتبط نمی دانند. البته ناگفته نماند که اغلب آن ها، پس از چند جلسه شرکت در کلاس های این درس، رضایت خودشان را نیز پنهان نمی کنند. به دلایل متعددی این درس می تواند برای دانشجویان مفید باشد. یادگیری این مباحث به درک، اجرای طرح های پژوهشی، ارزیابی مقالات علمی و همچنین تصمیم گیری آگاهانه در مورد یافته های پژوهشی که هم روز به روز می شوند، کمک خواهد کرد.

تدریس و یادگیری واحد درسی روش های تحقیق امری چالش انگیز و در عین حال جذاب است. با استفاده از روش های مختلف پژوهشی می توان دانش خود را درباره رفتار، فرایندهای ذهنی و عواطف و هیجان های انسان ها گسترش داد. این کتاب با استفاده از رویکرد جامع، فرایند اجرای پژوهش از انتخاب موضوع گرفته تا تدوین پژوهشنامه را تحت پوشش قرار می دهد. فصل های ۱ و ۲، بحث های مقدماتی در زمینه تحقیق و یافتن ایده های جدید برای پژوهش مطرح می کنند. فصل های ۳ تا ۶

بر مباحث اساسی فرایند پژوهش از جمله، نحوه اندازه‌گیری متغیرها و رعایت مسائل اخلاقی در پژوهش و همچنین انتخاب شرکت‌کنندگان و روایی پژوهشی می‌پردازند. فصل‌های ۷ تا ۱۱، روش‌های پژوهشی توصیفی (مشاهده‌ای، پیمایشی)، همبستگی، آزمایشی، شبه آزمایشی و غیرآزمایشی و طرح‌های تک موردی و مطالعه موردی را بحث می‌کنند. فصل ۱۲ نیز بر قواعد و رهنمودهای مهم در زمینه تدوین گزارش پژوهشی در قالب مقاله براساس سبک APA متمرکز می‌شود. دانشجویان پس از مطالعه این کتاب با مزایا و محدودیت‌های هریک از روش‌های پژوهشی آشنا می‌شوند و دانش و مهارت‌های لازم را برای اجرا و گزارش یافته‌های پژوهش کسب می‌کنند.

سعی شده است این اثر، براساس سرفصل‌های مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای درس روش‌های تحقیق در دوره کارشناسی ارشد روان‌شناسی، به‌صورت ساده و روان و خودآموز و با دیدی کاربردی نوشته شود. در ابتدای هر فصل هدف‌های یادگیری و در پایان نیز خلاصه فصل‌ها و خودآزمایی‌های چهارگزینه‌ای و تشریحی ارائه شده است. برای افرادی که به‌صورت خودآموز این کتاب را مطالعه خواهند کرد، پیشنهاد می‌شود، ابتدا هدف‌های یادگیری، مقدمه، عناوین و اصطلاحات مهم و خلاصه هر فصل را به‌صورت اجمالی بخوانند و سپس سؤالاتی براساس این مطالعه اجمالی مطرح کنند و بعد با دقت مطالب فصل را بخوانند، و درنهایت برای سنجش یادگیری خودشان، به سؤالات خودآزمایی چهارگزینه‌ای، تشریحی آخر فصل و همچنین سؤالات خودشان پاسخ دهند. امید است این اثر موردتوجه استادان محترم و دانشجویان عزیز رشته‌های مختلف روان‌شناسی و علوم تربیتی و سایر رشته‌های مرتبط قرار گیرد. بدون شک هیچ اثر علمی، بی‌عیب و نقص نخواهد بود و ممکن در برخی جاها لغزش‌هایی مشاهده شود؛ بنابراین، تقاضا می‌شود با نظرها و پیشنهادهای اصلاحی و ارزنده خود، ما را در رفع کاستی‌ها یاری دهید. بر خود لازم می‌دانیم از همه عزیزانی که در داوری، ویراستاری، چاپ و صفحه‌آرایی این متن زحمت کشیده‌اند، تشکر و قدردانی کنیم.

اکبر رضایی - مهناز علی‌اکبری دهکردی

اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۸

فصل اول

مقدمه‌ای بر تحقیق در روان‌شناسی

هدف کلی

آشنایی با روش‌های مختلف کسب دانش، ماهیت و مراحل روش علمی و فرایند اجرای تحقیق.

هدف‌های یادگیری

- از دانشجویان انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری محتوای این فصل بتوانند:
۱. روش‌های مختلف کسب دانش را نام ببرند.
 ۲. مزایا و محدودیت‌های روش‌های مختلف کسب دانش را توضیح دهند.
 ۳. علم را تعریف و مفروضه‌های بنیادین آن را بیان کنند.
 ۴. نظر کوهن را درباره فرایند انقلاب‌های علمی توصیف کنند.
 ۵. ویژگی‌های مهمی را که علم و شبه‌علم را از هم متمایز می‌سازند، شرح دهند.
 ۶. چهار هدف مهم پژوهش علمی را توضیح دهند.
 ۷. رابطه بین نظریه، فرضیه و پژوهش را توضیح دهند.
 ۸. مراحل روش علمی را نام‌برده و توضیح دهند.
 ۹. فرایند اجرای تحقیق را نام ببرند.
 ۱۰. ویژگی‌های مهم فرضیه پژوهشی خوب را بیان کنند.
 ۱۱. روش‌های پژوهشی را نام ببرند و عوامل مؤثر در انتخاب روش‌های پژوهشی مناسب را ذکر کنند.

مقدمه

سؤال‌های زیر را در نظر بگیرید:

- چرا من حافظه ضعیفی دارم؟
- چگونه می‌توانم حافظه‌ام را تقویت کنم؟
- چه چیزی افراد را به طرف همدیگر جذب می‌کند؟
- چرا من همیشه به شیوه یکسانی عمل می‌کنم؟
- بهترین شیوه مقابله با افسردگی چیست؟

اگر چنین سؤال‌ها یا سؤال‌های مشابهی را همیشه از خودتان می‌پرسید، بنابراین شما نخستین گام پژوهشگری را مدت‌ها پیش برداشته‌اید. پژوهش با نیاز انسان به دانستن شروع می‌شود- یعنی برای به دست آوردن پاسخ سؤالاتی که ممکن است ما درباره خودمان، دنیای اطراف خود و دیگران داشته باشیم. یکی از ویژگی‌های مشترک انسان‌ها این است که می‌خواهند از دنیای خود و همچنین دنیای خارج از خودشان شناخت حاصل کنند. به عبارت دیگر، ما همگی تمایل داریم حقیقت را کشف کنیم. پژوهشگران حوزه روان‌شناسی به دنبال جستجوی حقیقت در خصوص رفتار، شناخت، عواطف و هیجان‌های انسان و ... هستند.

۱-۱ روش‌های کسب دانش

چگونه ما دانش را به دست می‌آوریم؟ دانش‌پژوهان در زمان‌های مختلف، روش‌های متفاوتی را برای حل مشکلات و کشف حقیقت به کار برده‌اند. در ادامه برخی از روش‌های کسب دانش و تثبیت باورهای خودمان را از قبیل روش‌های سنت یا سرسختی، شهودی، مرجع موثق، استدلال، تجربه‌گرایی و روش علمی، به نقل از اونز^۱ و رونی^۲ (۱۳۸۹)، گراوتر^۳ و فورزانو^۴ (۲۰۱۲)، کرلینجر^۵ (۱۹۸۶) و اسپاتنا^۶ (۲۰۰۳) توضیح خواهیم داد.

1. Evans
2. Rooney
3. Gravetter
4. Forzano
5. Kerlinger
6. Spata

۱-۱-۱ سنت یا سرسختی

«من معتقدم آن درست است، چون همیشه درست بوده است.» تمایل به پذیرش اینکه یک ایده و باور، معتبر یا درست است، به این دلیل که برای مدت‌زمان طولانی به‌عنوان واقعیت موردپذیرش قرار گرفته و یا بارها شنیده‌شده است، نمونه‌ای از باور کسب‌شده از طریق سنت^۱ یا سرسختی^۲ است. تکرار یک ایده، احتمال باور کردن آن را افزایش می‌دهد.

این روش مستلزم اصرار و پافشاری بر اعتقادات واهی است که به‌عنوان واقعیت با آن‌ها برخورد می‌شود. برای مثال، بسیاری از شخصیت‌های ورزشی تنها موقعی یک بازی را انجام می‌دهند که پیراهن و جوراب‌های ورزشی خوش‌شانس خودشان را پوشیده باشند و بسیاری از دانشجویان در آزمون، بدون مداد یا کلاه خوش‌شانسی خود شرکت نمی‌کنند.

پذیرش چیزی به‌عنوان حقیقت، صرفاً به این دلیل که به‌طور سنتی موردقبول بوده، راهی نادرست برای کسب دانش است و بسیاری از حقایق بدیهی که به روش سنتی موردپذیرش واقع‌شده‌اند، در تناقض باهم هستند. ضرب‌المثل «از دل برود هر آنچه از دیده برفت» را با «دوری و دوستی» مقایسه کنید. این دو حقیقت بدیهی نمی‌توانند هر دو درست باشند. مشکل این است که هیچ راهی برای اصلاح باورهای نادرست وجود ندارد. تغییر دادن باورها که صرفاً براساس سنت به‌طور گسترده موردپذیرش قرار گرفته است، خیلی دشوار است.

۱-۱-۲ شهود

«من معتقدم که آن حقیقت دارد، چون احساس می‌کنم که حقیقت دارد.» در روش شهودی^۳، شخص گاهی بدون هیچ نوع دلیل منطقی، تنها از طریق حدس و گمان، اموری را استنباط می‌کند و آن‌ها را به‌عنوان واقعیت می‌پذیرد به‌خاطر آنکه احساس می‌کند درست‌اند. در این روش، فرد بر احساسات خود برای پاسخگویی به سؤالات تکیه می‌کند. هر موقع به‌خاطر احساس عمیق خودمان درباره موضوعات می‌گوییم که

1. Tradition

2. Tenacity

3. Method of Intuition

آن را می‌دانیم، از روش شهودی استفاده می‌کنیم. این روش برای بسیاری سؤالات، سریع‌ترین راه به‌دست آوردن پاسخ است. وقتی که در کل هیچ نوع اطلاعاتی نداریم و نمی‌توانیم به اطلاعاتی در تأیید آن اشاره کنیم، یا اینکه توجیه منطقی ارائه دهیم، اغلب به احساسات خودمان متوسل می‌شویم. برای مثال، یک زن حامله بدون هیچ نوع آزمایش پزشکی ممکن است عمیقاً متقاعد شود که صاحب یک پسر خواهد شد. مشکل روش شهودی این است که هیچ مکانیسمی برای جدا کردن اطلاعات درست از نادرست وجود ندارد.

۱-۳-۱ مرجع موثق

«من معتقدم که آن درست است، چون یک کارشناس می‌گوید که آن درست است.» در روش مبتنی بر نظر مرجع موثق^۱ (که استناد به مقام صلاحیت‌دار یا روش مبتنی بر نظر کارشناس نیز نامیده می‌شود)، افراد پاسخ‌های خودشان را از صاحب‌نظران دریافت می‌کنند. بدین‌صورت که فرد به‌طور مستقیم با کارشناس یا یک فرد متخصص مشورت می‌کند یا اینکه آثار یک فرد خبره را مطالعه کند. در هر صورت شما به نظرات کارشناسی شخص دیگری اتکا می‌کنید. هر موقع که به کتاب‌ها مراجعه می‌کنید، با افراد مشورت می‌کنید، تلویزیون تماشا می‌کنید، از اینترنت استفاده می‌کنید، و یا روزنامه‌ای را می‌خوانید، از روش مبتنی بر نظر کارشناسان استفاده می‌کنید.

روش مبتنی بر نظر کارشناسان، نقطه شروع خوبی است و اغلب این روش سریع‌ترین و آسان‌ترین راه دستیابی به پاسخ است. بسیاری از آموزش‌های رسمی شما بر این تصور استوار است که می‌توان پاسخ‌ها را از کارشناسان (کتاب‌های درسی و استادان) به‌دست آورد. با این‌حال، روش مبتنی بر نظر کارشناسان مشکلاتی دارد. این روش همیشه اطلاعات درستی فراهم نمی‌کند.

یکی از مشکلات این است که به‌موجب موقعیت شخصی یک کارشناس، نظرات او را به حوزه‌های دیگر تعمیم می‌دهیم. برای مثال، اغلب تبلیغات کنندگان با استفاده از شخصیت‌های مشهور برای فروش کالاهای خود استفاده می‌کنند. وقتی که یک قهرمان المپیک معروف در تلویزیون ظاهر شده و می‌گوید که فلان سوپ مغذی است. باید از خود بپرسید که آیا بازیکن برجسته فوتبال، کارشناس تغذیه است یا نه؟ تبلیغات

کنندگان دوست دارند که افراد توصیه‌های کارشناسی آن‌ها را بپذیرند. به‌طور مشابهی، وقتی که شیمی‌دان برنده جایزه نوبل، لینوس پالینگ^۱ ادعا کرد که ویتامین C می‌تواند سرماخوردگی معمولی را درمان کند، بسیاری حرف او را به‌عنوان نظر کارشناسی پذیرفتند. این ادعا هنوز به‌صورت گسترده موردپذیرش عموم است، اگرچه مطالعات علمی بسیاری چنین اثری را نشان نداده‌اند.

علاوه بر این، صاحب‌نظران ممکن است بسیار متعصب باشند و سوگیرانه عمل کنند، همه ما شهادت‌های متناقض را در دادگاه‌های جنایی به‌وسیله کارشناسان شاهد دیده‌ایم. صاحب‌نظران اغلب به نفع یک دیدگاه یا جهت‌گیری خاص سوگیری دارند. محدودیت دیگر روش مبتنی بر نظر کارشناسان این است که پاسخ‌های کارشناس ممکن است نظرات شخصی او باشد تا دانش تخصصی و کارشناسی واقعی. برای مثال، یک کارشناس منتقد ممکن است یک فیلم را موفق و دیگری ممکن است آن را ناموفق ارزیابی کند.

مشکل دیگر روش کارشناسی این است که اغلب افراد گفته‌های کارشناسان را بدون چون‌وچرا قبول می‌کنند. این نشان می‌دهد که افراد صحت منابع این نظرات را بررسی نمی‌کنند. در نتیجه، گاهی اطلاعات نادرست را به‌جای واقعیت می‌پذیرند. در بعضی موقعیت‌ها نظرات کارشناسی را بدون تردید می‌پذیرند به‌خاطر اینکه اطلاعات به‌نظر منطقی می‌رسند، بنابراین دلیل آشکاری برای شک کردن درباره آن‌ها وجود ندارد. به‌عنوان آخرین مشکل روش کارشناسی می‌توان گفت که همه کارشناسان، متخصص نیستند. کارشناسان زیادی وجود دارند که از موضوع خیلی پرت‌اند. هر موقع از روز تلویزیون را روشن کنید، گفتگوهای کارشناسی وجود دارد. در ۴۵ دقیقه اول برنامه، در مقابل چشمان میلیون‌ها بیننده، افراد با همدیگر بحث و گفتگو می‌کنند. برای مثال، زنان در مورد شوهرانشان گلایه می‌کنند و در ۱۵ دقیقه پایانی کارشناسی ظاهر و درباره موقعیت‌ها و احساسات افراد صحبت می‌کند. این کارشناسان اغلب صلاحیت و تجربه لازم را ندارند، یا اینکه درباره ادعاهایی که می‌کنند آموزش لازم را ندیده‌اند. خلاصه اینکه کارشناس نامیدن افراد، آن‌ها را کارشناس نمی‌کند.

باید خاطرنشان کرد که با استفاده از راه‌های خاص می‌توان به صحت اطلاعات به‌دست‌آمده از روش کارشناسی اعتماد بیشتری داشت. برای مثال، می‌توانید منبع